

SINIF MÜCADELESİNİN MED CEZİRİ: TEKEL DİRENİŞİNDEN HAZİRAN İSYANINA DİRENİŞ VE İKTİDAR

Melek Zorlu

Giriş

Toplumsal olay ve olgular incelenirken koşullara özgü yenilikler ya da kopuşlar kadar, ilk anda fark edilemeyen, gizli sürekliliklerin de kavranabilmesi gereklidir. Sürekliliklerse her zaman gizli bir karaktere bürünmezler. Sınıf mücadelesinin inişli çıkışlı “doğası” da bu gizli karakterde olmayan, aşikar sürekliliklere güzel bir örnek teşkil etmektedir. Rosa Luxemburg, sınıf mücadelesinin devinimini “devrimci dalgaların med ceziri” olarak tarif etmiştir. Bilindiği gibi Marx ise, sınıf mücadelesini betimlemek için, yeraltındaki gizli sürekli hareketini sürdüren ve kısa süreliğine yerüstünde beliren –bu bağlamda son derece kullanışlı olan- köstebek metaforunu kullanmıştır. Sınıf mücadelesi sürekli bir karakterde kimi zaman yükselmekte kimi zaman düşmektedir, tıpkı bir köstebeğin yüzeye çıkıp tekrar aşağı inmesi gibi. Marx’ın köstebeği, yeraltına çekildiğinde, daha sonra kolayca yüzeye çıkabilmek için yeni tüneller kazmak üzere çalışmasına devam eder. Devrimci kriz anlarında, daha önce yer altında sessizce çalışan köstebek, topraktan başını çıkarır ve bu anlarda köstebeğin daha önceki o görünmez kazı faaliyetinin önemli bir payı vardır.

Bu çalışmada Türkiye’de son yıllarda sınıf mücadelesi açısından iki özgün deneyim olan, birtakım nitelikleriyle oldukça farklı, birtakım nitelikleri açısından ise ortaklaştırılabilecek, Tekel Direnişi ve Haziran İsyanının kimi unsurlarına dikkat çekilmeye; Tekel Direnişinde Ankara Sakarya Meydanındaki ve Haziran İsyanında Taksim Gezi Parkında kurulan çadırlarda bulunma şansını yakalamış birinin kolayca fark edebileceği bir ruh halinin yeniden ortaya çıkışına, diğer bir ifadeyle köstebeğin yeraltındaki sessiz ve derinden devinimlerinin yarattığı kolektif hafızayı etkileyen birikime odaklanılmaya çalışılacaktır.

İçinden geçtiğimiz tarihsel süreçte, sınıf mücadelesi bağlamında eski biçimin mevcut biçimiyle var olmasının mümkün olmadığı yeninin ise kimi anlarda kendini ortaya çıkarmak, dışında genelgeçer olamadığı söylenebilir. Özellikle mücadele biçimi açısından, mücadeleye kimin ve nasıl katıldığı kritik sorularına verilen yanıtların çeşitliliği ve yürütülen tartışmalar bir önceki cümledeki iddiayı doğrular niteliktedir. Bu çalışma, Tekel Direnişi ve Haziran İsyanında ortaya çıkan özellikle örgütlenme ve sınıf eksenli başlıca meseleleri, Rosa Luxemburg’un kitle grevlerine ilişkin analizleri ve Leninle yürüttüğü tartışmalar çerçevesinde

değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Örgüt ve sınıf tartışmasının tarihsel- toplumsal koşullara göre sürekli yeniden üretilen bir kendiliğindencilik/iradecilik tartışması olduğu söylenebilir. Bu çalışma açısından başlıca sorunsal örgütsüzlüğün hakim biçim olduğu, tepkilerin kanalize olacağı örgütün olmadığı bir ortamda Rosa Luxemburg'un kitle grevlerine ilişkin analizinden ne çıkarabileceğimiz ve farklı dinamikleri olan hareketler olmakla birlikte "Tekel Direnişi ve Haziran İsyanının yeni dönemin mücadele tarzına ilişkin kimi nüveleri barındırdığı söylenebilir mi?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla öncelikle Marksizmin kadim tartışmalarından kendiliğindencilik- iradecilik tartışmasına değinmek faydalı olacaktır.

Luxemburg- Lenin ya da Kendiliğindencilik- İradecilik Tartışması

Sosyalistler arasında 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Almanya ve Rusya'daki toplumsal hareketliliklerden ilham alan, özellikle örgütlenme meselesine odaklı tartışmaların ilham vericiliği hiçbir zaman eskimeyecek gibi görünmektedir. Bizatihi sosyalist hareketin kitleselleşme deneyimi sonrasında I. Enternasyonal içerisinde Lenin'in bir çocukluk hastalığı olarak tanımladığı anarşizm ile yaşanan ayrışma; daha sonra II. Enternasyonal içerisinde Lassalle'ın tetrici, parlamenter mücadele anlayışı ve sınıf işbirliği politikasına karşı yürütülen tartışmalar; Lenin'in sendikal mücadele ile ayrıştırdığı sosyalist örgütlenmeye ilişkin görüşleri; Rosa Luxemburg'un sınıf mücadelesinin kitle grevleri aracılığıyla yürütülmesi öngörüsü ve dar parti kadrosu örgütlenmesine karşı fikirleri gibi Marksizme bu eleştirel ve geliştirici katkılar yeni bir heyecanla değerlendirilmeyi hak etmektedir.

1864'te Londra'da Uluslararası İşçi Birliği adıyla kurulan I. Enternasyonal, sosyalist ve anarşist görüşler arasında zaman zaman üstü kapalı, kimi zamansa sert ve dolaysız tartışma ve mücadelelere sahne olmuştur.¹ Marx, Engels, Lenin, Luxemburg gibi sosyalistler anarşizme yönelik eleştirel tavırda, siyasi bir eyleme girişmeden önce sınıf güçlerini ve bu güçler arasındaki ilişkiyi hesaba katmanın gereği ve bireysel terörizme yönelik eleştirilerde birleşmişlerdir. Bilindiği gibi, anarşizm ve sosyalizm arasındaki çatışma I. Enternasyonalden anarşistlerin tasfiyesiyle sonuçlanmıştır.

II. Enternasyonal ise reformculuk tartışmalarıyla anılır. II.Enternasyonalin en güçlü partisi Rosa Luxemburg'un da içerisinde yer aldığı Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP) idi.

¹ "Anarşizm, Fransız Devriminden I. Dünya Savaşı'na kadar etkinliğini sürdürmüş bir olgu olarak ele alınabilir. (...) 19 yüzyılda Alman ve Rus işçi eylemleri üzerinde de geçici dönemler boyunca, özellikle anarko-sendikalist bir hal alarak bir ölçüde etkin olmuştur." (DTA; s. 529)

Almanya ulusal birliğini sağladıktan sonra, kapitalizmin yoğun gelişmesine tanıklık edildi. Tek bir ulusal pazarın ortaya çıkışı özellikle işçi sınıfının gelişmesi, yoğun bir sömürü altında kalması anlamına da geliyordu. Nitekim SDP'nin gelişkinliğinin altında yatan başlıca etken de buydu. Sınıf hareketi sendikal yollarla değil parti aracılığıyla kendini ifade etme olanağı bulmuştu. Ancak üye sayısının artışıyla parti, reformcu bir çizgiye evrildi.² SDP'nin genel politik stratejisi, işçi sınıfı partisinin parlamentoda çoğunluğu elde ederek iktidarı ele geçirmesi ve bunun ekonomik gelişmenin tetiklediği doğal bir sürecin sonunda gerçekleşmesi üzerine kuruluydu.³

İşçi hareketinin birliğinin hangi yollarla kurulabileceğine odaklanmış olan, Rosa Luxemburg'un eleştirisi parlamentarizme, bu reformcu ve bürokratik çizgiye karşıydı. Luxemburg, SDP içerisinde önce Bernsteinci reformist çizgiyle sonrasında Kautsky'nin bürokratik merkezîyetçi anlayışıyla hesaplaşmaya girişti. SDP'nin I. Dünya Savaşını destekleyen, milliyetçi bir tutum almasıyla da Spartakist Birliğini kurarak partiden ayrıldı. Luxemburg, *Sosyal Reform mu Devrim mi* broşüründe reformizme karşı önemli bir polemik yürüttü. Luxemburg, tutucu, parlamentarist çizginin iyi örgütlenmiş kitleler üzerindeki olumsuz, hareketi geriletici etkilerine vurgu yapıyor, yapısal koşulların ürünü olarak patlayacak işçi sınıfı grevini engellediğini vurguluyordu.

Anarşizme, oportünizme ve reformculuğa aynı safta yer alarak karşı olan Luxemburg ve Lenin 1903-1904'ten itibaren ulusal sorun, parti bünyesi ve kitle eylemleri konularında polemige giriştiler.⁴ Bu yazının bağlamı açısından ise 1903'teki Bolşevik-Menşevik bölünmesinin yaşandığı Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) ikinci kongresi sonrası özellikle Luxemburg'un Lenin'in örgütlenme anlayışına yönelik eleştirileri dikkate alınmalıdır. Bu noktada Lenin'in örgütlenme anlayışından ve Luxemburg'un başlıca eleştirilerinden söz etmek yerinde olacaktır.

² SDP'nin 1871den 1912ye kadar oy oranı 40 kat artmış, üye sayısı 1910da 100bine ulaşmıştı.

³ SDP "Ne Batı Avrupada olduğu gibi gelişmiş bir burjuva demokrasisindeki tam reformist bir parti olarak yer alıyor ne de Rusyada olduğu gibi tüm toplumun devrimci bir öncü savaşçıları olarak devlete karşı sürekli devrimci tavır alabiliyordu" srd s. 10 "Parti,yeni bir sosyalist insan tipinin oluşması için çalışırken ve ağırlık noktasını örgütün genişlemesine vermediği sırada her şeyden önce demokratik genel ir seçim hakkı ve sendikalarla beraber sekiz saatlik işgünü ve diğer düzenlemeler için mücadele ediyordu. Ancak burjuva toplumu çerçevesini tehdit edebilecek büyük politikaya etkin devrimci bir müdahalede bulunmaktan çekiniyordu. Sosyalizmin, kapitalizmin kaçınılmaz çöküşü ile doğal olarak geleceğine inanıldığından onun edilgen bir biçimde beklenebileceği sanılıyordu". Srd. S. 10

⁴ Leninle ulusal sorun konusundaki farklı fikirleri. "Rosa Luxemburg kapitalizm altında ulusal bağımsızlık sloganının hiçbir ilerletici değere sahip olmadığını, ancak emperyalist bir gücün müdahalesinin ulusal bağımsızlık isteğini var edebileceğini ileri sürüyor ve sosyalizmde ulusal baskı olamayacağı için, "ulusal bağımsızlık" sloganına da yer olmayacağını ve insanlığın evrensel birliğinin gerçekleştirilebileceğini söylüyordu." (DTA s. 687)

Lenin'in örgütlenme anlayışını tarif etmeye yönelik girişimler ister istemez sınıf bilinci tartışmalarına odaklanmaktadır. Lenin'in Ne Yapmalı' da "Politik sınıf bilinci işçilere ancak dışarıdan getirilebilir, yani ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle işverenlerin ilişkileri alanının dışından" biçiminde ifade ettiği öncü parti yaklaşımı, Rusya'nın Lenin sonrasında bürokratik bir diktatörlüğe dönüşmüş olmasında Lenin'in teorik yaklaşımının etkisinin olduğu; proleter öncü parti vurgusunun diğer toplumsal hareketleri dışladığı; elitist, anti-demokratik, tarihi öznel zorlamalara tabi tutan bir yaklaşım olduğu biçiminde çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır (Savran; 32-33). Lenin'in öncü parti yaklaşımı ekonomik ya da sendikal mücadelenin sınırlılıkları tespitinden hareket etmekteydi. Lenin bunu "salt kendi olanaklarına dayanarak işçi sınıfı yalnızca sendikal bir bilince ulaşabilir, kendiliğinden işçi hareketi yalnızca sendikalizmin tohumunu atabilir" biçiminde ifade etmiştir. Lenin sınıf bilincinden uzak, burjuva ideolojisinin hakimiyetindeki işçi kitlelerinin hareketinin devrimci bir örgütlenmenin önkoşulu haline getirilmesi olarak tanımladığı kendiliğindencilığe karşı, devrimci teori ve pratiğin ayrıcalıklı birleşme alanı olan işçi sınıfının partisi aracılığıyla kitlelere sınıf bilincinin taşınması gerektiğini savunmuştur. Lenin, kitlelerin kendiliğinden eylemine karşı bir güvensizlik içerisinde değildir, ona göre kendiliğinden eylem değil kendiliğinden bilinç sınırlıdır (Savran; 44-45). Özetle ve en kaba tarifile Lenin'in yaklaşımı işçi sınıfının kendiliğinden ancak "sendikalist" bilinç geliştirebileceği, komünist bilincin proletaryaya dışarıdan taşınması gerektiğidir.

Rosa Luxemburg'un Lenin'in yaklaşımına ilişkin eleştirisi ekonomik mücadele ile politik mücadelenin kesin çizgilerle ayrıştırılmasının mümkün olmadığı ve sınıf bilincinin kitlesel, yalnızca ekonomik taleplere sıkışıp kalmayan, kendiliğinden hareketle gelişmesinin, "bilinç taşıma" faaliyeti kadar hatta ondan daha öğretici olduğu yönündedir. Özellikle 1905 Devrimi'nin etkisi ile yazdığı "Kitle Grevleri, Parti ve Sendikalar" broşüründe bu konudaki görüşlerini "Sınıf duygusu ve sınıf bilinci sanki ilk kez bir elektrik şokuyla uyanmış gibiydi. (...) Milyonlardan oluşan işçi sınıfı kitleleri, aniden ve çok net bir şekilde, on yıllardır kapitalizmin zincirleri içinde sabırla katlanmak zorunda kaldıkları toplumsal ve ekonomik varoluşun aslında ne kadar dayanılmaz olduğunu anlamışlardı. Böylece bu zincirler kendiliğinden sarsılmaya başladı" biçiminde ifade etmiştir. "Kitle grevi devrimi değil, devrim kitle grevini yaratır" biçiminde özetlenebilecek yaklaşımına göre Luxemburg, devrimci süreçlerin yapısını esas olarak kitle inisiyatifi ve kendiliğinden dinamik açısından ele alıyordu.

Kitlelerin tek doğrudan eyleminin sendikal mücadele olarak görülmesine karşı çıkarak, ekonomik ve politik talepleri birleştiren, öğretici ve dönüştürücü süreçler olan kitle grevlerini savunmuş olan Luxemburg'un devrimci partinin rolüne ilişkin eleştirileri ise esas olarak ekonomik mücadele alanını sendikalara havale etmiş olan Alman SDP'sine yöneliktir. "Rosa Luxemburg işçi sınıfının yaratıcı gücüne ve pratik hayattan gelen deney ve bilgilerine büyük önem veriyor ve partinin işçi eylemi üzerinde geciktirici ve zarar verici etkileri olabileceğini düşünüyordu. Gerçek inisiyatifin kitlelerde olması gerektiğini savunuyor ve partinin önderlik görevini sınırlandırmış oluyordu." (DTA; s.687) Luxemburg'a göre "Önemli olan, kitle grevinin, proleter savaşımın tüm koşulları gibi, tarihsel ve tümenden soyut olmayan bir biçimde ele alınmasıdır"⁵ (Luxemburg; s. 13). Luxemburg'a göre ekonomik olan ile politik olan arasında tam bir karşıtlık yoktu ve önceden planlanamaz olduğu gibi engellenemez bir tarihsel olgu olan kitle grevinde işçi sınıfının temsilcisinin rolü siyasal önderliği üstlenmek olmalıydı.

Luxemburgculuk Lenin'in eleştirisine göre, kitlelerin kendiliğinden mücadelelerine tapınmak olarak görülmektedir. Lenin'e göre kendiliğinden unsur özünde, tohum halindeki bir bilinçlenmeden başka bir şey değildir. "Başkaldırımlar ezilenlerin yalnızca direnmeleriydi, oysa sistemli grevler tohum halindeki sınıf savaşımını temsil ediyordu, ama yalnızca tohum halindeki" (Lenin; s. 38). Lenin'e göre işçi sınıfının bilinç düzeyinin hiçbir zaman homojen olmayışı başlıca handikaplardandır, dolayısıyla devrimci örgüte düşen görev salt mücadelenin bir parçası olmak değil, aynı zamanda onun etkin bir yönlendiricisi de olmaktır. Lenin devrimci örgütün ya da partinin yönlendiriciliğine duyulan ihtiyacı şöyle açıklamıştır: "Yığınların kendiliğinden kabarışı, ne kadar büyük ve hareket de ne kadar yaygın olursa, sosyal demokrasinin teorik, siyasal ve örgütsel çalışması için daha yüksek bir bilinç göstermesi gereği de o ölçüde artar" (Lenin, s. 61). Lenin'in slogan haline gelmiş "devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz" vurgusu da tıpkı sendikal hareketin sınırlarının bulunması gibi, bir yol yöntem, yönlendirme olmadan kendiliğinden hareketin bir yere gidemeyeceği kabulüne yaslanır. "Lenin, kendi başına gidebileceği yer konusunda kesin sınırlar getirmekle birlikte kendiliğinden hareketi hiçbir şekilde küçümseyen, yok sayan bir konumda değildir. (...) Lenin bir "başlangıç noktası", bir "bileşen" olarak kendiliğinden harekete bir yer biçmektedir. Kesin itiraz ettiği "ne çıkarsa kendiliğinden hareketten çıkar" anlayışıdır." (Çulhaoğlu, s. 418)

⁵ Rosa Luxemburg'a göre, "Devrim gibi kitle grevi de, sınıf savaşımının belirli politik koşullarıyla ilgili olarak bir anlam ve içerik kazanan dış biçimlere ilişkin kavramlardır." (Kg. S. 17)

Sınıf bilinci ve sınıf mücadelesinin biçimi yani örgütlenme çerçevesinde, Lenin ve Luxemburg arasında yürütülen tartışmada hem kendiliğinden unsura hem de iradenin yönlendiriciliğine alan açan bir yaklaşımın olanakları üzerine düşünmek faydalı olabilir. İşçi sınıfına atfedilen devrimci misyon Marksist teorinin kavranması en zor taraflarından biridir. Bu meselenin teorik düzeyde mekanik biçimde ekonomik sınıf çıkarlarıyla hareket eden “kendinde sınıf”ın “kendi için sınıf” a yani politik bir sınıfa dönüşmesi olarak tahlil etmek de kavranmasını zorlaştırmıştır. Şematize etmek yerine işçi sınıfının sınıf mücadelesi içerisindeki yerinin tahlil edilmesi teorinin açıklayıcılığını arttıracaktır. İşçi sınıfının ekonomik bir kategoriyken bilincin sihirli değneğiyle politik bir güce dönüşeceği gibi bir algıya neden olan tahlil yerine, sınıfların nesnel varlıkları ile onların politikaya eklenmesi arasındaki uyumsuzluğun kavramsallaştırılmasıyla ilgili sorunların aşılabilmesini sağlayacak bir tahlil yani “mücadele içindeki sınıf” kavramsallaştırmasının yapılabilmesi kritik önemdedir. Bu noktada “deneyim” kritik bir komundur. “Üretim ilişkileri ile sınıf oluşumu arasındaki ilişki deneyim ile kurulur.(...) Deneyim sosyal varoluşun bilinci belirlemesine aracılık eder.” (Özügürlü,2005; 33-34)

Lenin de Luxemburg da içinde buldukları tarihsel toplumsal koşullardan hareketle tespitlerini ortaya koymuşlardır. Luxemburg örgüt denildiğinde Alman SDP’si gibi bir yapılanmayı görürken, Lenin için bu örgüt Rus sosyal Demokrat İşçi Partisidir (RSDİP), diyebiliriz. Sonuç olarak, kendiliğindencilik, kitlelerin “ileri bir noktaya taşınması anlamında “mücadele içinde sınıf” bağlamında bir mütakabiliyet barındırmaktadır. Fakat kendiliğinden hareketin diğer taraftan bir örgütlenme meselesine değinmeden içeriksiz kaldığı da söylenebilir. Bu noktada iki önemli deneyim aracılığıyla hem mücadele içinde sınıf hem de örgütlenme gerekliliği meseleleri, öncelikle geleneksel sendikal tarz açısından ufuk açıcı bir deneyim olan Tekel Direnişi, daha sonra da bir halk hareketi ya da kitle hareketi olarak gelişen Haziran İsyanı aracılığıyla “mücadele içinde sınıf” perspektifi açısından ne vaat ediyor ve bu vaat yeterli bir yanıt oluşturuyor mu sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Tekel Direnişinden Haziran İsyanına

Türkiye’de son 30 yılda sınıf mücadelesinin genel seyri üzerine uzlaşılabilir temel tespit, 1980 sonrasında Türkiye işçi hareketi açısından bir yenilgiye işaret ettiği, işçi sınıfının parçalanmış ve pasif bir durumda bulunduğu, olduğu söylenebilir. Özügürlü’nün belirttiği gibi güncel sınıf çalışmaları da “işçi sınıfındaki iç farklılaşma, parçalanma ve sınıf kapasitesindeki çözülme üzerinde yoğunlaşır.” (Özügürlü, 2010; s. 46) Bu sürece damgasını

vuran iki temel eğilim güvencesizleşme ve esnekleşmedir. Emek hareketi ise bu iki saldırıya karşı gerekli yanı henüz üretememiştir. Kapitalist gelişimin neo-liberal evresinde güvencesizlik, finanslaşan ve istikrarsızlaşan sermayenin kitlelere dayattığı, emeği kimi yönleriyle ayrıştıran kimi yönleriyle birleştiren başlıca olgudur. Güvencesizlik, büyümenin finansal risk ve borçlanmaya dayandığı, emek piyasasının zayıflatılıp sosyal korumaların geriletildiği, belli kesimlerin yurttaşlığın normlarından mahrum edildiği sürece özgüdür. Giderek yaygınlaşan güvencesiz ve esnek çalışma biçimlerinin kitlelerin politik tutumlarına kimi durumlarda edilgenlik/apolitikleşme veya muhafazakarlaşma, kimi durumlarda direniş biçiminde yansımakta olduğu söylenebilir.

15 Aralık 2009'dan 2 Mart 2010'a kadar 78 gün boyunca Ankara'nın merkezinde devam eden Tekel Direnişi, Tekel işletmelerinin özelleştirilmesi sonucu 4-C statüsüne alınmak istenen işçilerin birçok ilden Ankara'ya gelerek genel grev çağrısıyla Türk-İş Başkanlar Kuruluna "sürekli eylem" kararı aldirmaları ile başlamış, mitingler, uzun süreli oturma eylemleri, açlık grevleri, nihayet Ankara'nın merkezinde grev çadırları kurulması ile devam etmiş, 78. gününde mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı üzerine çadırların kaldırılması kararıyla sona ermiştir.

Tekel Direnişi geleneksel işçi hareketi -ya da bir diğer ifadeyle kendisini ekonomik alandaki mücadele ile sınırlayan sendikal bürokratik tarzın hakim olduğu örgütlenme biçimi- içerisinde yer alan bir sendikaya üye işçilerin güvencesizlik dayatmasına, kazanılmış haklarının budanmasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Direnişin en belirgin özelliği ise tabandan kopuk sendikal merkezin yönlendirmesiyle değil, doğrudan işçilerin bu kanalları zorlayıp hükümetle karşı karşıya gelme inisiyatifiyle başlayıp devam etmiş olmasıdır. Birçok sivil toplum örgütü, sol muhalif partiler, öğrenci dernekleri ve emek örgütleri Tekel direnişine çeşitli biçimlerde katkı sunmuşlardır. Sol/sosyalist yapılanmalar direnişe yönlendirici olarak ya da bir özne olarak değil daha ziyade destekçi olarak katılmışlardır.

Kapsamlı bir tanımla güvencesizleşmenin dayatıldığı saldırıya karşı öz savunma hareketi olarak ortaya çıkan Tekel Direnişinin en dikkat çekici yanı yapay kutuplaşmaları deşifre edip aşarak, yeni bir kutuplaşma yaratma becerisine sahip olmasıdır (Bükrev, s. 40). Farklı etnik kökenlerden, kimliklerden, mezheplerden emekçiler bu ayrımların geri plana atıldığı bir düzlemde, güncel çıkarları doğrultusunda ortak hareket edebilmişlerdir. Sömürüyü afişe etme ile başlayan bu ifade etme biçiminin, adaletsizlik hissini kolektif niteliğinin açığa çıkması ve sınıf bilincine evrilmesi olarak yukarıda bahsedilen "mücadele içinde gelişen sınıf

bilinci”nden ne kastedildiğini açıklığa kavuşturmakta olduğu söylenebilir (Özüğurlu, 45). Direnişin ortaya çıkardığı kutuplaşmanın adaletsizliği üretenler ile hak talep edenler biçiminde somutlaşmasının, mücadeleye şekil veren başlıca unsur olduğu ve katılanların etnik, dinsel, kültürel farklılıkları aşmalarına, bunların tali ayrımlar olarak kalmasına alan açtığı söylenebilir. Özgüven ve saygı talebinin baskın biçimde vurgulanması dikkat çekicidir. Diğer taraftan da direnişi yıpratmaya yönelik en önemli manipülasyonun işçi sınıfının “tuzu kuru”, “yan gelip yatan” bir kesiminin eylemi olduğu yönündeki propaganda idi.

Tekel Direnişinin sonrasındaki sınıf mücadelesine en büyük katkısı ya da mirası, inisiyatif alınarak işverenle karşı karşıya gelmekten çekinen, savunma pozisyonunu benimsemiş sendikal tarzın nasıl atılıktan kurtarılıp harekete geçirileceğine; diğer taraftan sınıfsal parçalanmaya karşı sendikal hareketin yeniden yapılanmasının taban hareketinin gelişkinliği ve yönlendiriciliğiyle olabileceğine; ve etnik, dinsel, kültürel parçalanmaya karşı çıkarılabilecek dayanışmaya ilişkin dersleridir.

Tekel Direnişinin ekonomik taleplerle başlayıp politik bir dile evrilen talepleri, ekonomik olanla politik olanın ilişkisi üzerine düşünmeye sevk etmektedir; başka bir bağlamda politik taleplerle başlayan fakat genel greve bir türlü dönüşmeyen emek hareketince desteklenebilse kendini gerçekleştirecek bir kitle hareketi olarak Haziran İsyanının da aynı niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

Taksim’i Yayalaştırma Projesi kapsamında alışveriş merkezi ve rezidans olarak yeniden inşa edilmesi planlanan Topçu Kışlası için 28 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı’na iş makinelerinin girmesi ile başlayan Haziran İsyanı, 16 Haziran 2013’te polisin gece yarısı baskınıyla ve sert müdahalesiyle sona ermiştir, ancak sonrasında başta Ankara olmak üzere Türkiye çapında eylemlerle etkisi devam etmiştir. Türk Tabipler Birliği’nin yaptığı açıklamaya göre, 31 Mayıs-17 Temmuz arasında polis terörüyle 13 ilde 5 kişi öldürüldü, 63ü ağır olmak üzere 8binin üzerinde yaralıdan 106sı kafa travması geçirdi ve 11 kişi de gözünü kaybetti.⁶ Ancak bu süreçte yaralananlardan daha sonra hayatını kaybedenler de oldu. İstanbul’da 16 Haziran’da ekmek almak için sokağa çıkan ve atılan gaz bombası kapsülünün başına isabet etmesi sonucu ağır yaralanan 16 yaşındaki Berkin Elvan, 269 gün komada kaldıktan sonra 11 Mart 2014’te hayatını kaybetti.

Haziran İsyanı “artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı” tarihsel bir an olarak yaşandı, üzerinden geçen kısa zamana rağmen çok fazla analiz yapıldı. Özellikle direnişlere

⁶ <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/veri-3944.html>

katılanların, iktidardaki siyasi partinin taraftarı olmayan, “orta sınıf”lar olduğu ve direnişin bu kesimlerin talepleriyle şekillendiği tespiti, Tekel Direnişindeki “tuzu kuru”lar vurgusu gibi bir anlamıyla direniş eleştirinin de bir parçası olarak sıklıkla vurgulandı. Klasik Marksist tanıma göre işçi sınıfına dahil olmanın temel koşulunun, üretim araçları mülkiyetine sahip olunmadığı için emek gücünü ücret ve maaş karşılığında kapitalist işletmeye (bazen devlete) satmak olup; üretim alanının dışında dolaşım, bölüşüm ve tüketim alanlarında emek güçlerini satarak geçinenlerin de (bankada, alışveriş merkezlerinde vb. çalışanların) bu tanıma dahil edilmesi gerektiği açıktır. “Çalışma koşulları ve işveren farklılaşması, haliyle [orta sınıf olarak işçi sınıfından ayırıştırılan] kesimler içinde muazzam gelir ve hayat tarzı çeşitliliği olarak tezahür eder. Haziran direnişine katılanların, bizzat gözlemleyenlerin çeşitlilik vurgusunun kaynağını kısmen bu emekçi nüfusun kompozisyonunun çeşitliliğinde aramak gerekir” (Tonak; 26). Dolayısıyla işçi sınıfını tanımlanırken emeklerini ücret veya maaş karşılığı satan tüm kesimleri dahil etmek, bu tanımın içeriğinin, kafa emeği- kol emeği, mavi yaka- beyaz yaka gibi, işin niteliğinden kaynaklanan farklılıkların yok sayılması anlamına gelmeyecek şekilde anlaşılması gerektiği açıktır. Haziran İsyânında da sınıfın bu içsel bölünmelerinin aşıldığı; farklı kültürel kodlara, gelir ve hayat tarzı çeşitliliğine sahip kesimlerin ortak hareket edebilmiş olması direnişe rengini veren başlıca unsur olmuştur.

Haziran İsyânına katılanların “orta sınıf” bir nitelik taşıdığı vurgusu kadar sıklıkla vurgulanan bir tespit direnişin otonom, kendiliğinden karakteri üzerine yapılan tespitlerdi. Sonrasında “bir tür doğrudan demokrasi talebi” ile şekillendirilen forumlar biçiminde devam eden hareketin, başlangıcındaki örgütsüz niteliği de göz önüne alınarak temsili demokrasinin klasik politik biçimlerine yönelik eleştiriden ilham aldığı, mevcut politik partiler ve temsil sisteminin eleştirisinin tetikleyici ve bir arada tutucu bir faktör olduğu söylenebilir. Ancak sendikalar, odalar, örgütlü sol ve başka irili ufaklı grup ve hareketten oluşan Taksim Dayanışmasının inisiyatifi ve sol/sosyalist örgütlerin sürecin dışında olmayışları gözden kaçırılmaması gereken unsurlardır. ⁷ Haziran İsyânını değerlendirilirken örgüt tartışması, bir örgütsüzlük övgüsünün yanısıra, özellikle sürecin devamında tepkilerin kanalize edileceği bir örgütlenme ihtiyacının kendini dayatması olgusunun deneyimlendiği bir tartışmanın iki ucunda yer almaktadır.

⁷ “Eğer Taksim Dayanışma (ve bileşenleri) eylemlerin tam orta yerinde tamamen çekilseydi, hareket ya laik-milliyetçi bir yöne evrilirdi hızla; ya da birkaç tutarsız yöne birden dağılarak sönmülenirdi (aslında bu iki tehlike de hala bakidir). Demek ki, dünyaya hakim anarşizan ruha rağmen Türkiye örgütlü solu, bu hareketi *yönetmese de yönlendirmiş*; dört-beş somut talep ve ortaklıklara vurgu yapan metinler ve (her zaman da yerinde olmayan) müdahalelerle bir arada tutabilmiştir. Yanıldığı ya da vurguyu yanlış yerlere yaptığı zamanlarda da, Çarşı ya da daha dağınık bir “gençlik” tarafından hizaya getirilmiştir. “(Tuğal)

Haziran İsyanı, gündüz işe gidip akşam direnişe katılanların belki de, tam da işe gitmeye devam etmeleri nedeniyle, süreç içerisinde forumlar biçimine evrilsede, bir anlamda örgütsüzlüğü yeniden üreterek zaman içerisinde sönmüştür. Dolayısıyla hareketin başından itibaren yapılan otonom nitelik ve örgütsüzlük övgüsü başka bir açıdan bir handikap olarak da görülebilir.

Haziran İsyanı açısından emek hareketi ilişkisine değinecek olursak, özellikle direnişin devam ettiği 4-5 Haziran 2013 tarihlerindeki KESK ve DİSK'in grev çağrılarının etkisizliğinin bir nüvesini oluşturduğu, genel greve bir türlü dönüşememiş, "Hükümet İstifa" sloganında somutlaşan politik taleplerin etkisizliğini ortaya çıkarmıştır denebilir. Bu nokta da politika ile ekonomi arasındaki bağa ilişkin tespitler yapmaya olanak sunmakta ve politikleşmiş bir talebin gerçekleşmesinin siyasal iktidarın işleyişine etki edebilmesinin önkoşulunun üretim alanına yapılacak müdahale ile mümkün olmasına bir örnek teşkil etmektedir.

Üretim alanına yapılacak müdahalenin olanakları açısından Haziran İsyanı öncesinde emek hareketinin durumunu olgusal düzeyde kabaca tasvir etmek faydalı olabilir. AKP'nin iktidarda olduğu 2002- 2012 yılları içinde, yaklaşık 25bin işçinin katıldığı Türk Telekom grevinin yaşandığı 2007 yılı istisna olarak kabul edip değerlendirme dışında bırakılırsa; bu on yıl içinde yılda ortalama 2 bin 557 işçi greve katılmıştır. Haziran İsyanının gerçekleştiği 2013 yılının başından Ağustos ayına kadar ise 20binin üzerinde işçinin greve katıldığı gözlemlenmiştir(Savaş; 2013 1-2). Bu durum Haziran İsyanının doğrudan etkisi olarak yorumlanamasa bile direnişin başladığı günlerde halen devam etmekte olan bir kaynamaya işaret ettiği söylenebilir.⁸ Diğer taraftan da gözden kaçırılmaması gereken bir olgu grevlerin niceliği kadar niteliğinin, etkinliğinin de değerlendirilmesi gerektiğidir. Adeta her yeni gün bir grev haberiyle uyandığımız, içinden geçtiğimiz günlerde Haziran İsyanının emeğin gidişata tepkisinin üzerinde yükseldiği, direniş biçimi açısından da çadırlarda Tekel direnişindeki halet-i ruhiyenin ortaya çıktığı düşünülürse Marx'ın köstebeğinin işbaşında olduğu söylenebilir.

⁸ Hatta direnişin bu anlamda olumsuz etkisinden dem vuran yorumlar da mevcuttur: "Haziran öncesindeki ilk grevlerin, Haziran Direnişi'ne faydası değil zararı oldu. Önce Çaykur grevi tamamen, sonra THY grevi büyük ölçüde, başladığı gün kırıldı. Gamak grevi ise işçilerin şaşkın bakışları arasında 24 saat geçmeden sendika tarafından bitirildi. Bu grevler başarılı olsaydı, hükümet Haziran Direnişi'nde, bir de yirmi bin işçiyi kapsayan iki grevin, işçi sınıfı üzerinde yarattığı etkiyle mücadele etmek durumunda kalacaktı. Bu nedenle grevi kotaramayan sendikaların vebali, kim ne derse desin, grevleri örgütleyememenin çok ötesindedir." (Aslan; 2013)

Bağlarken Luxemburg ve Lenin'in kendiliğindencilik- iradecilik tartışmasından, sınıf mücadelesi ve örgütlenme konusunda Tekel direnişi ve Haziran İsyanı özelinde çıkarsayabileceklerimizin, sendikal örgütlenmenin ve kendiliğinden hareketlerin sınırları ve örgüt meselesini tartışabileceğimiz bir bağlam sunmakta olduğu söylenebilir. Lenin'in sendikal tarzın yetersizliği, önemli olanın politik bilinç olduğu vurgusu ile Luxemburg'un öğretici olanın kendiliğinden gelişen pratik mücadele olduğu vurgusu bir arada düşünülürse; kendiliğinden hareketin bir tür kaçınılmazlıkla ortaya çıktığı, mevcut durumu öncesinde tahayyül edilemeyecek düzeyde bir noktaya gelinmesiyle birlikte Luxemburg'un belirttiği gibi klasik bir örgütlenme çalışmasıyla elde edilemeyecek düzeyde bir "bilinç sıçraması" yarattığı söylenebilir. Bir noktadan sonra ise aktif olarak süreci yönlendirecek iradenin ya da kolektif bir öznenin devreye girmesiyle kalıcı bir niteliğe kavuşabileceği söylenebilir. Ancak içeriğin sözü aştığı durumlarda yeni bir söz üretmenin ister istemez birtakım zorluklar taşıyacağı aşıkardır.

SONUÇ

Son yıllarda sosyalist strateji tartışmaları, sınıf kavramına, iktidara ve iktidarı ele geçirmeye yönelik eleştirilerin kurduğu düşünsel hakimiyet nedeniyle kadim ama tali tartışmalar olarak kalmıştır. Ancak yaşamın kendini dayattığı, içeriğin sözü aştığı anlarda bu liberal ideolojik hakimiyet tali bir konum olarak kalmaya mahkumdur. Sınıfın ölümünün ilan edildiği, bu verili kabulle teorik tespitlerin başladığı zamanların yavaş yavaş geride kalmaya başladığı bunun da deneyimlerden çıkarsananlarla mümkün olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla Türkiye’de son on yıla damgasını vuran Tekel Direnişi ve Haziran İsyanının sosyalist stratejinin sınıf ve örgüt eksenli temel tartışmalarından kendiliğindencilik-iradecilik meselesini tartışmaya yeni alanlar açtığı söylenebilir. Bu iki toplumsal hareket, kronikleşmiş sorunların nasıl aşılacağı, geleneksel tarzlarla nasıl hesaplaşılması gerektiği konusunda önemli dersler içeriyor. Özellikle kendiliğinden hareketin potansiyeli, mücadele içerisinde öğrenilenin değeri üzerine düşünmeye sevk etmesinin yanı sıra tam aksi yönde bir eğilim olarak da kendiliğindenliğin sınırları ve bir örgütlenme ihtiyacının ortaya çıktığı söylenebilir. Sonuç olarak, içinden geçtiğimiz tarihsel süreçte sol/sosyalist bir ufuk açısından yeni mücadele biçimi açısından, Tekel direnişi ve Haziran İsyanından miras olarak alınması gerekenin yeni bir dilin inşası, sokağın tekrar ele geçirilmesi ve böylelikle bir meşruiyet zemini yaratılması ve tüm bu veçheleri içerecek bir hegemonyanın inşasının elzem olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

BÜKREV Yalçın (2010). “TEKEL Direnişi: Ne Eskinin Basit Devamı Ne Yeninin Kendisi”.TEKEL Direnişinin Işığında Gelenekselden Yeniye İşçi Sınıfı Hareketi (11-44). Ankara: Nota Bene.

ÇULHAOĞLU Metin (2013). “Vladimir İlyiç Lenin/Ne Yapmalı?”. *Marxist Klasikleri Okuma Klavuzu* (403-423). İstanbul: Yordam.

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi (1975). Cilt 3, İstanbul: Gelişim.

LENİN V.İ. (1998). Ne Yapmalı? (çev. M. Erdost). Ankara: Sol.

LUXEMBURG Rosa, (1990). *Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*, (çev. N. Tuğlu). İstanbul: Z Yayınevi.

LUXEMBURG Rosa, (1993). *Sosyal Reform mu Devrim mi*, (çev. N. Yılmaz). İstanbul: Belge.

ÖZUĞURLU Metin,(2005). *Anadolu’da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi*, İstanbul: Halkevleri Yayını.

ÖZUĞURLU Metin, (2010). “TEKEL Direnişi: Sınıflar Mücadelesi Üzerine Anımsamalar”.TEKEL Direnişinin Işığında Gelenekselden Yeniye İşçi Sınıfı Hareketi (45-62). Ankara: Nota Bene.

SAVAŞ Alpaslan, (2013a). “Grevler I: AKPLİ 10 Yıl” <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/alpaslan-savas/grevler-i-akpli-10-yil-78278> (Erişim Tarihi 23.08.2014).

SAVAŞ Alpaslan, (2013b). “Grevler II: 2013 Grevleri” <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/alpaslan-savas/grevler-ii-2013-grevleri-78644> (Erişim Tarihi: 23.08.2014).

SAVRAN Sungur,(1994). “Lenin’i Yakmalı mı”, Sınıf Bilinci, Sayı 14, İstanbul: Kardelen.

TONAK E. Ahmet, (2013). İsyanın Sınıfları, Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler, (Ed. Ö. Göztepe) Ankara: Notabene.

TUĞAL Cihan (2013). “Gezi Hareketinin Ortak Paydaları ve Yeni Örgütlülük Biçimleri” <http://t24.com.tr/haber/gezi-hareketinin-ortak-paydolari-ve-yeni-orgutluluk-bicimleri,233416> (Erişim Tarihi 23.08.2014)